

Dimitrija Demeter

Grobničko polje

eLektire.skole.hr

I.

5 Ja od Brente vidjeh obale zelene,¹
Čuh žuborit njene bistre vode,
Pokraj kojih grleći se hode
Umjetnost i narav ko sestre rođene.
10 Vidjeh, iz valova sjajna svoja lica
Kako diže ljuba od Neptuna,²
Oholosti i dražestî puna,
Kao vrat svoj labud, ponosita ptica.
U svoj hlad me mrkle primiše maslene
15 Od arkvajskih brežuljaka milih,³
U ljubavi gdje svak listak cvili,
U ljubavi cvate, u ljubavi vene.
Visoki platani grozdjem ovijeni,⁴
Lombardije ravnine svilene,⁵
20 Boromea nedostižne stijene,⁶
Od tisuća ljeta nakrcani plijeni,⁷
Pepeo kosti ljubovnika od Verone,⁸
Latinskoga neba vječno ljeto,⁹
Kist Urbinskog¹⁰, od Kanove dleto,¹¹
I od Paladija zidine smione...¹²
Slatke uspomene, najmiliji dio
Mog života! - Jedno samo polje
U srce mi ustani se bolje,
Na kojem sam jednom tako lijepo snio!

25 Komad od cvatućeg raja, mislit ćete,
Srebrom bistra potoka opasan,
A na svakoj svrži slavulj glasan,
Od ljubavi pjesme koji poje svete;
30 Dol blažena, prebivalište pastira,
Kuda vrve stada bezazlena,
Ljubovnike hladna krije sjena,
Zefir duva, frula neprestano svira,
Plaćuća se vrba nada vodom giba,
Bršljan penje, grozd kroz lišće viri,
35 Lipa cvate, krepak dub se širi,
Vitka jela u vedru se zraku ziba -
Ništa od sveg toga! Kud god oko stiže,
Ništa drugo, nego kamen goli;
Zaman tražiš zelen u toj doli,
40 Ni travica ovdje glave baš ne diže!...
Sve je pusto, sve je nijemo, sve užasno,
Silna raka, gnijezdo noćnih sova,
Okolica carstva Plutonova...¹³
Ipak si mi, polje, milo, polje krasno.

45 Amo, kom je život Hrvatica dala!
Našeg roda to je sveta Meka;¹⁴
Čiste krvi djeda naših rijeka
Tu je okaljanu svijeta čast oprala.
Svojim kraljem tu sve Hrvat spase kralje,
50 Batu-kanu kameni su ovi
Strašni bili stupi Herkulovi,¹⁵
Gdje upisa udes: *Do tuda, ne dalje!*
Tu nek Hrvat uči, koja mu je cijena,
Tu nek crpe hrabrost, ponos, volju,
55 Nek ne ište vijek utjehu bolju,
Nego što mu daje ova uspomena!

II.

 Kralj bez krune bježi, oči su mu tmaste,
Prestolje mu buzdovan pohara,
Njegov dvor je hladan stan vjetara,
60 Uz kojega korov i drač divji raste.
Nebo strašna rumen krije od plamena
Pogorjelih njegovih gradova,
A žitelje bez ognjišta i krova,
Utekavše smrti, šumâ primi sjena;
65 Za djetetom mati, za suprugom žena
Viče, tuži, plače, kosu čupa,
Nožem djeva u srdašce lupa,
Divjem dobitniku da ne bude cijena;
Pogažene njive, razvaline gradâ,
70 Rijeke od krvi, gomile od kosti,
Zvjerađ, što se ljudskim mesom gosti...
Evo to je zemlja, nad kojom on vlada.
Kuda da se krene? Studen znoj ga krije -
Kada netom njemu na um pade,
75 Da još jednu državu imade,
Na koju u sreći ni pomislio nije.
On je iz te zemlje malo vuko zlata,
Tu nij' polje tako plodovito,
Tako bujno tu ne rodi žito,
80 Kano na ravnica bogatog Banata.
Čest ga mora uvit u proste odore
I krunu mu skinut sa tjemena,
Da upozna zemlja ta prezrena,
Koliko je vrijedna i koliko more.
85 Dragi alem stoji u živcu kamenu;
Nije zlato, biser, škrlat, svila,

90 Nego srca neskrušena sila,
 Što čovjeku daje nad inimi cijenu.
 On pod krilo naših praotaca stupa,
 Nu bez svakog ufanja u grudih;
 Kako da ga štiti šaka ljudi
 Proti onom, koj pol svijeta već razlupa?
 Ta, koja ga goni, to je Zlatna horda,¹⁶
 Pred kom ista sveta Moskva pade;
95 Tu spasenja više ne imade:
 Smrti se pripravi - gle, već ruži ćorda!...

III.

100 Ulaz u Hrvatsku još im priječi Drava,
 Al se s tvrdom tvrda složi zima
 I od leda most sagradi njima...
 Od požara sva se svijeti jur država.
 Kakov zemlju ono kup pepela krije,
 Kakva se ono zgrada na tle valja?
 Pala zgrada: *hram Svetoga kralja*,
 Kup pepela: *Zagreb, grad još malo prije.*¹⁷

KRALJ

105 Hrabri grade, koj me gostoljubno primi,
 Braneci me do posljednjeg sata,
 Vječna slobod nek ti bude plata.¹⁸
 A da ti se slave potomci nad svimi:
 *Zlatan pečat stavi, pisaru, na liste,*¹⁹
110 Jerbo mu je vjernost sred plamena
 Dokazana kô od zlata cijena,
 Kog plameni ne uništuju neg čiste.
 Ti pak, grade, kom u ognju od ljubavi
 Prama kralju, prama otadžbini
115 Djed izgori, ti pokaži čini,
 Iz pepela toga da si fenič pravi!

DRAGOŠ²⁰

 Čuj svog vođu, puče, koj si porod slave,
 Naprijed samo! Vesela ti majka!
 Smrt je slatka za svoga babajka!

120 On nam jošte žive! Ne klonimo glave!
Nad Zagrebom palim oko nek ne bludi,
Zidine su Hrvatima bez cijene,
One štit su tek za slabe žene,
Čvrstiji bedemi junačke su grudi.
125 Ta i preko Save još imamo polja,
Da se s vragom svojski ogledamo;
Hajde, da ga uništimo tamo,
Ili da padnemo, kako božja volja!

IV.

130 Vatra praska pred šatori bijeli,
Naokolo čuče mrkla lica,
Uz njih kopje, buzdovân, strelica;
Iz šatora hrže hangir smjeli;
Ovaj prijesno meso trga zubi,
Što pod sedlom na svom atu grije;
135 Gladeć brke, onaj šerbet pije
Iz lubanje, kog mal' prije ubi.
Na sužnjike lanci optršene
Mala djeca nišane iz luka,
Sve se smije, kad ranjenik kuka,
140 Sjedoglavci, muži, djeca, žene.²¹
Divja raskoš, jauk mučenika,
Hrza konja, lajanje od pasa,
Šum oružja, zveka talambasa,
Piska, vriska, štropot, buka, vika...

V.

145 U taboru jedan tek imade
Kom ne vedri opća radost lica,
Zaman poju uz romon od žica
Vilolike robinjice mlade.

PJESMA TATARKINJA

150 Zrijet je lijepo na nebesih
Kad zarudi zorica;
Zrijet je lijepo, kad se resi
Crvenilom ružica.

*

155 Zrijet je lijepo, kad rumeni
Nebokrug večernji plam;
Zrijet je lijepo, mladoj ženi
Kad crljeni lica sram.

*

160 Nu Tatarin sablju cijeni
Više jošte tri puta,
Sablju, kad ju krv crveni
Dušmanina ubita!

165 One poju... Tatarkan ne čuje...
One plešu... Tatarkan ne vidi...
Zubi škriplje... prene... gori... blidi...
Nešta strašna u prsih mu kuje.
Do brloga, gdje se lav ustani,
Dođe lovac za njim u potjeri;
Nu trag eno izgubi od zvijeri,
Kad već na nju luk svoj nanišani.
170 Zato plaho gleda oko sebe,
Zato obraz mijenja sveđer boju,
Zato čelo kupa se u znoju...
Zato sada plamti, sada zebe...
Na ulazak od bijelog šatora
175 Sad upire oko svoje tmično,
U njeg samo gleda nepomično;
Nije sumnje: nekog čekat mora.
Čvrsti korak čuje se izvana...
Svi se prenu... zastor se otvori...
180 Golem junak, sličan strmoj gori,
Krvlju oblit... koraca pred kana.
Sa jastukâ Tatarkan poleti...
Rukom mahne... nesta robinjica.
Tama više ne krije mu lica,
Od radosti oko mu se svijeti.

BATU-KAN

185 Ha! Krdžali²², desna ruko moja,
Krv dimeća na oklopu tvomu

190 Je l' istekla iz žila onomu,
Koga život smrt bi mog pokoja?
Gdje je truplo ponositog Bele,
Cilj žuđeni od moje osvete?
Da ga u prahu smrve moje pete,
Koj mi 'e više neg države cijele!
Tebe čeka neizmijerna plata:
195 Kolik važe mač, koj krv mu proli,
Odmah ću ti izmjeriti toli
Za čin ovi, od suvoga zlata.
Ili živa u verige speta
Nosiš morda gizdelina toga?
200 Da ga svežuć za rep ata moga
Za mnom vućem na trepet od svijeta!
Evo ključe blagajnice moje,
Uzmi što ti srce tek zaželi;
Više nego svijetli kup on cijeli,
Što sad primam, za mene vrijedno je!

KRDŽALI

205 Sve kolibe okoliša svega
Preobratih od vrhunca do dna,
Upotrebih sva koja su shodna
Bila sredstva za uhitit njega;
210 Kandža, sablja, kolac, vatra, kolo,
Sve je bilo, sve upotrebljeno;
Kud pogledaš: kostje razdrobljeno,
Krv dimeća, pepel, polje golo.
Nu badava naši pale, dave;
Sve što bi mi saznati moguće
215 Od množine mukom umiruće,
To je bilo, da je preko Save!

BATU-KAN

220 Na oružje! Osedlajte ate!
Udarajte bubnje, talabase!
Naprijed! makar u morske talase,
Nigdje nema utočišta za te!
Tako mi mog djeda, slavnog Džingis-kana,²³
Bez tvoje se glave vratit neću,
Pokopao prije moju sreću,
Ne vidio vijek mog rodnog stana!

225 I ko munja rasprši se volja gospodara,
Sve se diže, sve se na put sprema...
Ognjâ nesta... već šatorâ nema...
Trublje pušu, talambas udara...
Divja buka... at pod momkom hripa...
230 Ko gavrana jata puna krvi
Proti Savi divji čopor vrvi...
Množ taljiga s djecom za njim škripa...²⁴

VII.

Nedaleko od onoga svetog mjesta,
Gdje na prahu od Solina grada,
235 Drugog Rima, selo stoji sada,
Gdje kucaše muško srce u nevjesta,²⁵
Nedaleko otud uz vrijuće vale
Još sad putnik oči začuđene
Žudno pruža u mramorne stijene,
240 Od orijaškog svijeta koje su ostale.²⁶
Tu stanova najmožniji naše krvi,
Kad umoran od tegobnih ljeta
Sam položi žezlo svega svijeta,
Nadvladanja sama sebe primjer prvi!²⁷
245 Među razvalinam od njegova stana
Cijeli varoš ima prostor sada:
Pravi razmjer među sad i tada,
Gle mjerila činom od onijeh dana!²⁸

Što unuci vrve gorostasa onih,
250 Koji svijetom drmahu nekada,²⁹
Njihovimi srci što sad vlada?
Kakvoj svečanosti sa hramova zvoni?
Kralj se od njih dijeli... otac od sinova,
Koj pred smrću uteče se k njima,
255 Ali opet štap putnički prima,
Za njega ne ima niti ovdje krova!
Na koljenih ležeć svak se bogu moli,
Da miloga oca im izbavi,
Kraj njegovim stradanjma da stavi
260 I nezgodi općoj napokon odoli.

Svršena je služba, brodi su pripravnici,
Kralj izlazi na crkvena vrata,
Uza nj idu tri srijemska brata,³⁰
Zagrepski vladika³¹ i knez Dragoš slavni.³²

265 Za njim množ plemića i junaka stupa,
Prolit krvcu za njegov gotovi.
Put Osora³³ krenuše se već brodovi...
Jadra vjetar širi... veslo vodom lupa...
270 Jedan pogled bjegun, opkoljen talasi,
Još na zemlju baci Dalmatina,
Gdje ostavi ženu, kćercu, sina
- I junačko lice suza mu okvasi.

VIII.

Nu gdje prši crna i bijela zastava?³⁴
"Šibenika izmed i Trogira".
275 Ali kud vam nesta buka, pira?
Zašt mučite? Nij! I po čudi vam država?
Nema u vaše sreće tako krepkih krila,
Velebita stijene da prevali;³⁵
Bozi Hada³⁶ sim su vas pozvali;
280 Mnoga hola glava tu se već razbila.
Tu se boj ne tjera s plaćenimi ljudi,
U toj zemlji vas se narod bije,
Kom umrijeti zlo nikakvo nije:
Kamenite gore, kamenite grudi!
285 Tu opstanka nema za neprijatelja,
Tu svak u plam sam si imanje gruva,
Od sveg blaga luk si samo čuva,
Da š njegov sa planina na dušmane strijelja
Svaki korak, kog tuđinac naprijed stupa,
290 Svojom krvlju predobiti mora;
Kamen leti sa golemih gora...
Iza svakog grma smrtna strijela lupa.

Pod bedemi Kliša, nedobitna grada,³⁷
Gdje se kralju skloni porod, žena,
295 Mrtvaci je zemlja pokrivena,
Tu Tatarin dvaput uzbit bi pun jada;
A od onih koji na Spljet jurišahu,
Nijedan se u tabor ne vrati,
Mač hrvatski hametom ih strati,
300 List se krene: dobitnika gle u prahu!
Kakova razlika od nekad i sada!
Zle novine dolaze od svuda,
Svakog hvata trepet, slutnja huda...
Svim je jedna želja: vratit se nazada.
305 Razbojnikom, koji samo radi plijena
Oganj nose u strane države,

Koji sablju pašu, tek da dave,
Poraz već je jedna bitka izgubljena.

310 Jednom noć zateče klonute vojake,
Sa sjevera grozna bura srne,
Po taboru vatra se utrne,
Mjesec se sakrije za tmaste oblake...
Muklim urnebesom sa visokih stijena
Na dremljuće valja se kamenje...
315 Klik užasa... strašno probuđenje...
Jauk umirućih... vriska djece, žena...

Sretan, koji kosti čitavih još čuti.
"U bijeg! U bijeg!" "Samo iz tih strana!"
Ne čuje se glas ni istog kana...
320 Savjest se probudi... i svi su rasuti!
Preko klada... preko jama... i gudura;
Sve što živi, na konje se penje,
Tko ne može, pod kopitih stenje;
Opća jagma: brat sa sedla brata tura.
325 Užasno pozorje: golema planina...
Groza bure... orenje kamenja...
Hripnja konja... pogaženih stenja...
Vriska... bludnja... smeća... vihar... munje... tmina...

IX.

330 Tako leti čopor prek Skradina, preko Knina - ³⁸
Bez da natrag pozrijet se usudi...
Jedva dišu pohlapljene grudi,
- Do Grobnika... gdje ih ustavi sudbina.
Mnoge kamen zdrobi, mnoge mač porazi,
Mnogim zima smrzne krv u žilah,
335 Mnoge poždre skudost, glad nemila,
Mnoge svojih konja kopito pogazi;
Nu ipak ih sveder još toliko osta,
Prostranomu da na polju njima
Još i sada prostora ne ima;
340 - Cijele kraljevine za porazit dosta!

X.

Na kanovu čelu gori brazgotina,
Od udarca bičem uspomena,
Iz dječinstva njegova vremena,
Kim ga kazni ruka jednog Slavjanina - ³⁹
345 Plamen triš užasan, ko od zvijezde kobne,
Kuju, kada po nebesih brodi,
Sa trepetom gledaju narodi,
Jer ju slijede boji, godine tegobne.
Osveta je njegovih misala stijenje,
350 Osveta je svako odahnuće,
Osveta je udar krvi vruće,
Osveta je sve ufanje, sve željenje.
Tako ranjen vjepar bjesni u potjeri,
Da raznosi utrob lovcu zubi,
355 Koji njega hoće da pogubi -
Osveta je život gadne zvijeri.

Od šatora do šatora bodreć leti,
Opominje na dane ih bolje,
Na Moskovsku... na Šajevo polje... ⁴⁰
360 Sada obećuje... sada psuje... prijeti...
Nu u nedobitnost i u sreću vjeru,
Kuju su im satri Hrvati,
Nikakov im više bog ne vrati,
Drugaricu uz Dunaj i po Sjeveru!⁴¹

XI.

365 Veselo, o kosci, žetva već dozreli!
Naprijed, naprijed; brus'te kose, srpce!
Na klobuke povežite vrpce
Vrijeme dospje - svak na posô nek se dijeli!

370 Na Osoru, gdje se s družbom kralj ustani,
I na Krku, gdje crnu odjeću
Svijet obuče plaću ljudsku sreću,⁴²
Svukud vrve jur junaci oružani;
Svaki dan donosi na zelenih valih
K crnom brijegu orijaške struke:
375 "Podajte nam oružje u ruke,
Našu krv bi rado za slobodu dali!"
I veselo bogat Frankopan otvara
Nakrcane blagajne, hambare,⁴³

380 Polag naše poslovice stare:
Za dom krv do kaplje, blago do dinara!
Nu on nije jedin; isto srce bije
Sred njedara svih naših plemića;
Blagaj,⁴⁴ Šubić,⁴⁵ pleme Karlovića,⁴⁶
Svak je gotov mjed da strati, krv prolije.
385 I jur oko kralja vojska stoji cijela,
Oružana novcem hrvatskime,
A grud diže krv hrvatska svime
Koje ljubav k domu amo je dovela.
Obilan je Dunaj bistrimi vodami,
390 Radosno se oko na njem pase;
Nu sav što je uz morske talase?
Prama Velebitu što je jedan kami.
Tako broj dost znatan skupljenih Hrvata
Bezbrojenim proti četam gine,
395 Nam na poraz koje Had izrine;
U boj stupa David protiv Golijata.⁴⁷
Nu ne poznate li višnju silu onu,
"Na nj il š njimi" na štit kâ naslika?⁴⁸
Ta ne pita za broj protivnika...⁴⁹
400 Deset hiljad samo bi na Maratonu!⁵⁰
"Vod' nas, kralju, k pobjedi ili porazi,
Smrt je bolja neg život od roba!
Dok nam kosti ne trunu sred groba,
Tuđinac nam zemlje ne smije da gazi!"

405 Hrt zanjuši jurve trag od zvijeri,
Nitko njega više ne ustavi;
Kopnu brod'te nakrcane plavi,
Žrtvovat je slobodi i vjeri!
Kocke prše crvene i bijele⁵¹
410 Po pitomu Vinodolu veće,⁵²
Pjesme s' ore, ko u danih sreće,
Rek bi da se na pir svati sele.⁵³
U bojnih Hrvata navada je stara
- Znak dobrote - pjet u svakoj zgodi,⁵⁴
415 U smrt istu pjesma njega vodi...
Hrabrost i ćud dobru nitko mu ne shara!

PJESMA HRVATA

420 Prosto zrakom ptica leti,
Prosto gore zvijer prolazi,
A ja da se lanci speti
Dam tuđincu, da me gazi?

U smrt, u smrt, mili rode,
Trh je život bez slobode!

*

425 Znam, da moji pradjedovi
Cijelim svijetom gospođahu;
A ja jezik da njihovi
U ropskomu tajim strahu?
U smrt, u smrt, mili rode,
Trh je život bez slobode!

*

430 Sam ću ubit mog jedinca,
Nož u srce rinut žene,
Neg da vidim od tuđinca
Pravice mi porušene.
U smrt, u smrt, mili rode,
Trh je život bez slobode!

*

435 Sam ću upalit krov nad glavom,
Pripravit si grob gorući,
Neg da tuđin mojim pravom
U mojoj se bani kući.
440 U smrt, u smrt, mili rode,
Trh je život bez slobode!

XII.

445 Tako naša vojska; kao nebo vedro.
Ljepšeg nema pogleda na svijetu,
Nego takvu ushićenu četu,
Kojoj visi pala pravice uz bedro.
Čelo bez oblaka: s oč'ju oganj sveti...
Proste grudi... uzdanje u Boga...
Zvuci pjesan... nestrpljiva noga...
Pravednime gnjevom svaki ud napeti.

450 Drugač biva u taboru protivnika;
Kao lisjak, da lov dobi prije,

Zamke kujuć u varke se krije,
Vrebajući bez sveg glasa družba prika.
Paklen oganj kanu iz očiju sijeva,
Razgledajuć mnoštva bezbrojena,
455 Siguran se mnije već plijena
I đavolski posmijeh usne mu odijeva.
Sad na ata đipa, dijeli zapovijedi:
"Da mi svaki štedi život kralja,
Živa u ruke da ga dobijem valja."
460 O dobiti pako niti ne besjedi.
Zvuci od trubalja... evo ti Hrvata!
Mukli tutanj sveder bliže stupa...
Glas pjesama... od kopita lupa...
Udri u talambas! Gle užasa... rata!...

XIII.

465 Noć iščeznu... nad poljanom sunce sine...
Što njegova rasvjetljuje zraka?
Cijelo polje samo jedna raka:
Slomljeno oružje... mrtvaci... strvine.
Tuđi zvuci - našim ušima bodeži -
470 Čista neba zrak ne truju više,
Gadni im se viri začepiše:
Sred grkljana kletih nož hrvatski leži.
Vrhu naših gora ljepšeg ne bi dana:
Riječ domaća, pjesni dobitnika,
475 Frula, gajde, ushićenja vika,
Zastava hrvatska na šatoru kana!

Pred šatorom stoji u prostih odjećah
Zanijemio junak lica blijeda,
Nepomično na poljanu gleda,⁵⁵
480 Gleda i umuje: što je ljudska sreća!...
Kad ga eno iz sna klicanje probudi...
Pred noge mu mrtvacu postave...
On je, koj mu krunu skinu s glave...
Još u smrti strašan... još u smrti hudi...
485 Put nebesa svrne ganut junak oči,
Na vojnike za time pogleda...
U grlu mu ostaje besjeda...
Nu sve zbori suza, što mu lice moči!
Zahvalnost izmami ovu kaplju svetu...
490 Moj narode, tebe ide ona!
Tvoja vjernost, tvoja pest smiona
Krunu spase Ugrom, prosvjećenje svijetu!⁵⁶

ZASLOVJE

495 Iz pameti guste tmine
Pomoliše ove slike,
S one strane od pučine
Kad iz gradâ punih vike
Groboslične sred poljane
Prvi put mi noga stane.⁵⁷

500 Vidjeh dizat čvrste pesti,
Vijati se zreh zastave,
Cijele čete bojem smesti,
Uz mrtvace bojne sprave;
Čuh oriti talambase
I dobitnih pjesan glase...

505 Vitezovi, gdje ste sada,
Na ponosnih koje atih,
Kano strijela, kom smrt vlada,
U dušmane zreh srtati,
510 Od tjelesa dizat brijege
I obarat glave, stijege?

515 Iščeznuste! Čeljad trune,
Pred kom čeznu svijet u strahu...
Njene pesti, snage pune,
Jestojska su grobnom prahu.
Što od njih osta? Uspomena,
Silnih čina jedva sjena!

520 Mnoga žena zaman čeka
Da joj muž se vrati iz rata,
Zaman viri mnoga seka
Da opazi milog brata,
Zaman mati, zaručnica
Suzam pere svoja lica.

525 Ništ ne štedi sreća tvrda,
Bio sužanj il pun slave;
Tvrđe, hridi, mora, brda,
Njezin tečaj ne ustave!
Njoj sve jedno, ta ne haje
Ni za prošnje, ni za vaje!

530 I u moju već sudbina
Grud udari ranu mnogu...⁵⁸
Ali tiho... na to tmina...
Tako voljno bješe Bogu;
Ta svaki se k ovoj zgodi
Na tom svijetu čovjek rodi!

535 Sretan komu nebo poda,
Ko ovima na Grobniku,
Za slobodu svoga roda
Isprazniti čašu priku;
540 Tko da mekšu postelj ište,
Neg za narod svoj ratište?

IZJAŠNJENJA K GROBNIČKOM POLJU

¹ (1) *Ja od Brente vidjeh obale zelene*

Bregovi rijeke Brente među Padovom i Mleci jesu najkrasniji, koje sam na mojih putovanjih vidio. Putnici, koji su svu Europu prošli, kažu da im nigdje ne ima para. Na ovu časticu zemlje nije samo narav sve svoje dražesti rasipala, nego i umjetnost sestrinski joj je ruku pružila. Izmed cvatućih livada i bašča dižu se velelepni plemićki dvorovi. Prvi umjetnici onog vremena, kada su si velikaši još za čest držali zaštitnici umjetnosti biti, radili su na ovih zdanjih. Više prijaznih i veličanstvenih ovih zdanja, koja su samo za raskoš i plandovanje podignuta bila, može se uprav kao primjer dobroga ukusa smatrati. Mramorni kipovi čudnovatom vještinom izrezani svijete se na njihovih golemih zidinah. Mnogo ih je od samoga Paladija ili polag njegove osnove sažidano. U Noventi stoji palača Zuanellijâ, u Strau Pisanijâ i Tijepolâ, u Dolu Tronâ, u Miri Bembâ, pri Marancanu Foskarinâ sa slikami Ticijana i Pavla Veroneza. Ovo posljednje zdanje može se pravim umotvorom nazvati i zaslužuje da se svaki putnik u njega svrne, za da sva njegova blaga potanko razgleda, koja će ga sjegurno udivljenjem napuniti, ako zna što je lijepo; jer i današnji dan još ljudi imade, na koje se upotrijebiti može Šilerov stih: "Den Vandalen sind sie Stein", to jest: Vandalom nisu umjetnosti ništa, nego kamen. Ja sam više takovih ljudi poznao, koji su posred divnih umotvora zijevali i koje je srce vuklo u sasvim druge nego umotvora zbirke! Ti neka ne idu u Italiju; šteta za svaku krajcaru koju bi potrošili. Što se mene tiče, ja ću se uvijek s najvećim ushićenjem onih sretnih krajeva sjećati, osobito pako rajске okolice među Padovom i Mleci. Ja sam više puta ovu nesravnjivu cestu prošao i uvijek sam bio od njezine ljepote iznova ganut, a i kako ne bih bio? Taj put traje šest sata, od kojih nam svaki trenutak nove slike pred oči dovodi, koje se među sobom u tome samo slažu, što su sve prekrasne, inače su jedna od druge sasvim različne, počim se oko putnika nikada umoriti ne može. Zelene livade, cvatuće njive, šarene bašče, prekrasni dvorovi, mile seoske kuće, hrpe putnika svake vrsti i svih naroda, sa strane bistra obilna rijeka, na kojoj se množina čunaca i barka ljulja, cesta tvrda kao kamen, ravna kao stô... eto ti puta uz rijeku Brentu među Padovom i Mleci!

² (5-6) *Vidjeh, iz valova sjajna svoja lica*
Kako diže ljuba od Neptuna

Zaručnica (ljuba) mora (Neptuna) zove se Venecija (Mleci). Taj grad je nekada ono isto gospodstvo nad morem imao, koje sad Engleska ima. U vrijeme svoje moći, kada se je jošte svojom vlastitom vladom ravnao, obdržavao je svake godine čudnu svetkovinu, koja u tom sastajae, da je dužda (glava starješinstva toga grada), iz bogato narešene, *bucentaro* imenovane, lađe u pribitku cijelog starješinstva, ostalih časnika i sakupljenoga puka u more prsten bacao, kao na uspomenu vjenčanja lijepe Venecije s morem; to pako

zato, jer sve što je ona varoš imala - a to doduše malo bilo nije - zadobila je po moru. Ona mu je bila dakle najmiliji predmet - zaručnica njegova. Otkada je taj lijepi običaj prestao, čini se, kao da se je mogućni zaručnik na svoju nevjernu zaručnicu razljutio, jer joj više ne donosi svake godine blagom nakrcanih brodova, ko što je prije običavao; nu ništa manje, ona je sveudilj jošte puna milina i dražesti, premda joj iz njezinoga ponosnoga uresa mnogo zrno bisera, mnogi dragi kamen ispade ili potamni. Ljudi, koji prisposodabljavu Mletke s podrtinami Palmire i Roterdama, ne imaju pravo. Istina je, današnji Mleci nisu Mleci od nekada. Njim fali mnoštvo svijeta, bogatstvo, rasipnost nekadašnjih plemića, veleljepnost starješinstva, riječjom: sila, život; ali ipak stoje još sveudilj one divne crkve, u kojih sakupljeno je umotvora najplemenitije vrsti, dosta za jedan čitavi dio svijeta uresiti; jošte se zrcale u zelenih valovih u svoj cijelosti čudnovite palače, koje zabadava u drugih sretnih gradovih tražiš, premda im je živahna boja ponešto potamnila i premda se vidi da bez gospodara stoje; još uvijek svijete se u čarobnoj luči mramorni stupovi veleljepne pijace svetoga Marka sa svojim krilatim lavom i onimi četirimi pariapi, koji nekada Carigrad resijahu; još uvijek sijevaju krasne zjenice sa crnih gondola, koje se uz romon slatkozvučnih žica po valovih ljuljaju! Doduše Byron imaše pravo, što se je iz svoje mračne domovine tamo preselio. Mleci su mjesto za pjesnika kao stvoreno. Može biti sad još i više, nego kad u njemu mogućstvo sa svojimi strastmi i rulja ljudstva sa svojom viškom stanovaše.

³ (9-10) *U svoj hlad me mrkle primiše maslene
Od arkoajskih brežuljaka milih*

Četiri ili pet milja od Padove leži seoce Arkva (Arquato), gdje je Petrarka, nježni pjevalac ljubavi, svoj bespokojan život zaključio. Doduše, teško bi moći naći bolje mjestance za ranjeno pjesničko srce. Seoska tišina, mrkle maslene, koje svoj okolici neki turoban ali ipak ugodan značaj davaju, zrak eugenejskim brežuljkom vlastit, prostran vid, žubor potočićâ, sve, sve što još utjehu dati može srcu, koje buka gradova i sjajnost raskošnih dvorova otupi. U seoskoj kućarici kaže se još tu stolica, na kojoj je neumrlim pjesnik sjedio, i njegove ljubimice mačke ispunjena koža. Na đuvarih one sobice vidi se uz njega naslikovana njegove Laure prilika, prilika one žene, koja ga je k neumrlim pjesmam ushitila. Žalibože, da te slike niti u osnovi niti u izvođenju njihovih predmeta vrijedne nisu; ali mjesto, gdje se nalaze, čini više nego zaboraviti te grube poteze. Na drugoj strani od sela vidjeti je grob pjesnika, koji mu je Brosano, njegov zet, podigao.

⁴ (13) *Visoki platani grozdjem uvijeni*

Po svoj mletačkoj i lombardeskoj državi usađena su s jedne i druge strane glavnog druma drva, većom stranom veleljepni platani (vrst javora) sa svojim širokim lišćem, a uz njih vije se trsje, koje na toliko rodi, da svoje loze od jednog do drugog drveta pruža i tja do vrha ih ovija tako, da bi čovjek rekao, da tamo na drvu grozdje raste. To i dobro ob-

djelana plodna zemlja čini, da je sva ova strana Italije cvatućoj bašči nalik. Nikada zabraviti neću čarobni onaj pogled, koji me je sa brežuljka Monte della Madona u Vičenci ushitio! Neizmjerena bezograničena bašča, presječena bijelim ravnim drumom, koji koli i putnici vrvi; među plodnim polji veleljepna zdanja; selo do sela; trgovišta; varošice; gradovi; a nad svim tim blagoslovom modro vedro nebo, kakva do onda još vidio nisam, sa svojim prejasnim suncem! Pravom nazvali su Mlečici ovu stranu svoje države, to jest Vičencu sa svojim okolicama: baščom Mletaka - Vicenza il giardino di Venezia.

⁵ (14) *Lombardije ravnine svilene*

Najveće blago lombardeske države sastoji u svili, koja se ovdje u ogromnoj množini prede. Ravnice ovoga sretnoga predjela nasađene su dudovi (murvami), okolo kojih pomnjive pčelice žubore. Svaki dud nosi svomu gospodaru na godinu po dukat u zlatu. Te bi ravnice čovjek istim pravom zlatnima nazvati mogao, kojim sam ih ja svilenimi nazvao.

⁶ (15) *Boromea nedostižne stijene*

Karlo Boromeo bio je arkiepiskop milaneski i bogatoga plemićkoga roda odvjetak. On je bio jedan od najvrednijih muževa, koje je ikad Italija imala - u pravom smislu riječi: svetic. Sve je svoje neizmjerne dohotke samo k sreći i blagostanju svojih zemljaka upotrebio. Sve što je u lombardeskoj državi velika, dobra i lijepa, kazati se može, da je od njega utemeljeno. Ono pet čarobnih otoka, koji se dižu iz prekrasnog jezera, *Lago maggiore* nazvanog, nose toga velikoga muža ime: *Le isole di san Borromeo*. U varošici Arona na jednom od tih otoka, koja 5000 marljivih stanovnika broji, nalazi se gorostasni kip toga čovjekoljupca. Taj kip je iz mjedi saliven, visok 46 cipela, a podignut po Siru Zanellu i Bernardu Talionu god. 1697. Tijelo toga pravoga sveca čuva se pod staklom u gorostasnom milaneskom hramu pod njegovim podom u kapelici, svoj srebrom odjevenoj, i zato zovem u mojoj pjesmi ogromne zidine ove crkve, koje su tako rekuć od mramornih stijena sazidane, *Boromea nedostižne stijene*, jer njegove su kosti najveći ures ovoga svoje veličine radi nedostižnoga umotvora. Izvan crkve svetoga Petra u Rimu i svetoga Pavla u Londonu, milaneski hram je najveće zdanje u Europi. On je iz samoga mramora sazidan: Njegova izvanjska strana urešena je s 3000 mramornih kipova i ima preko 100 turnjića, koji kao igle strče i skopčani su na njegovom ravnom ogromnom krovu s galerijama ili hodnicima zajedno. S toga krova uživa se posred šume od turnjića, stupova i piramida veličanstven pogled preko lombardeskih ravnica tja do Alpa i Apenina. To ogromno zdanje je 484 cipele dugačko, 232 cip. visoko; najvišja pako njegova točka diže se nad pijacom, na kojoj stoji, za 335 cipela. Započeto je 1386. god. po nekom Gamodu ili Zamodu, a još uvijek na njemu se radi. Mramor je uzet iz Kandije.

⁷ (16) *Od tisuća ljeta nakrcani plijeni*

U Italiji ne ima varošice kamo grada, gdje ne bi što znamenita ili od vrijednosti naći bilo. Svaki znatan muž skrbio je za svoje rođeno mjesto, da ga čim više ukrasi. Kada bi koji vitez grad kakov predobio, odmah pobere, šta je najvrednijeg u njem našao, i odvede u svoje rodno mjesto u znak slavodobića, gdje se do sada čuva, kao kakva svetinja. Tako su stupovi od finoga mramora i krizolita, koji se u Mlecih po crkvah nalaze, otete dragocjenosti od predobitih gradova. Isto tako bijaše pribavljena ona četiri salivena prekrasna konja, koji i sada rese hram svetoga Marka. Dobimik Carigrada dovede ih u svoj zavičaj. Ista ona dva stupa, koji na pijaceti stoje, i na kojih su sveti Marko i sveti Đorđe kao zavjetnici Mletaka, postavljeni - nisu domaće umjetnosti proizvodi, niti talijanskih brda kameni, nego su iz tuđih krajeva dovedeni. Još i treći isto tako ogroman stup bio je odlučan, da uresi taj grad, ali kada su ga na obalu sa broda premjestiti htjeli, pade u kanao iz kojeg izvući ga moguće ne bijaše, i tako osta još dan današnji u vodi... Da bi htjeli sve urese imenovati, koje si je Italija takim načinom pribavila, predaleko bi nas vodilo, dosta... od nje se kazati može da je sva plijeni nakrcana, što joj svakako na ures služi; eda li i na slavu?!

⁸ (17) *Pepeo kosti ljubovnika od Verone*

Komu nije žrtvujuća se ljubav Romea i Julije poznata? Sunce njihovog lijepog života isходи i zapade u Veroni, gdje se jošte kod Franciškana grobnica kaže, od koje se veli, da u njoj kosti njihove počivaju. Sretni vi, vaša stradanja nisu manjeg pjesnika našla, nego viteštva Akila... a vaša ga iskrena čuvstva i zaslužiše! U gostionici *al Capelo* kaže se dvorana, u kojoj je ona kobna svečanost dana bila, pri kojoj se je započela ona čudnovata ljubav. To je bila kuća Kapuleta, oca Julije!

⁹ (18) *Latinskoga neba vječno ljeto*

Tko nije u Italiji bio, ne može si sasvim ugodnost one klime predstaviti. Snijeg je tamo najveća rijetkost. Kišovito vrijeme, to je njihova sva zima. Samo najviši vrhi Alpa i Apenina pokriveni su snijegom. I u najsjevernijih stranah te blagoslovljene zemlje ne zna se ništa o saonicah. Ako je koji put drugačije, to je iznimka samo, kao kod nas koji put proljetni dani sred okrutne zime. Kada se sjetim one svjetlosti i čistoće neba, one plodnosti i obilnosti zemlje, onih tihih vjetrića punih aromatih mirisa, riječjom, svih onih čarobnih prizora, među kojima sam preko dvije godine živio, iskliknuo bih s Lüdemannom, koji u Frommelovoj slikovitoj Italiji (Karl Frommels pittoreskes Italien, Leipzig 1840., bei Ch. E. Kollmann) slijedeće ushićene ali istinite riječi o talijanskoj klimi veli: "Mi stojimo u državi od sunca obljubljenoj, od neba blagoslovljenoj, gdje je već raskoš samo živjeti i disati. Neko vlastito čuvstvo, koje čovjek čuti, kada šta urešena i nakićena vidi, napada nas, i neki tihi glas kaže nam, da stanovnikom ovih predjela više u dio pade nego drugim lju-

dem. I uistinu, zašto da tajimo? Nam se čini, da je sreća ovdi živjeti i da bi pravedno bilo, ako bi stanovnikom tako ugodnih krajeva na drugom svijetu manje blaženstva u dio palo, nego onim, kojim zemaljskog iskušenja vrijeme okrutno nebo, oblaci i snijeg ogorčavahu. Bila ta misao griješna: barem je naravna!"

¹⁰ (19) *Kist Urbinskog*

Rafael Sanzio ili de Santi, najveći slikar novijeg vijeka, rodio se je godine 1483. 8. marta u Urbinu i zato se Urbinski zove. Njegovim se slikam nad svim inih slikara predstvo osobito zato daje, što su mnogo nježnije izmišljene i što je ljepota njegovih obraza više duševna, čista, anđeoska, sveta, nego tjelesna, zemaljska. Od njegovih djela kazati se može, da nisu slike (kipovi), nego poetički proizvodi; i ako se već nad finoćom njegova kista (Pinsel) diviti moramo, to smo tim više prisiljeni njegov ushićeni, visoki poetički duh obožavati, koji iz potezaja toga kista govori. Glavni njegovi proizvodi nalaze se u Rimu, osobito u Vatikanu, koji je tim svetinjom za umjetnike postao; ali posebne slike nalaze se i u mnogih drugih zbirkah od slika.

¹¹ (19) *Od Kanove dleto*

Kanova (Antun vitez), glasoviti kiporezac, rodio se je godine 1757. 1. novembra u Posanju (Possagnu), u mletačkoj državi, a umro je u Mlecima 13. oktobra 1822. On je bio probuditelj pale umjetnosti ove vrsti u novom vremenu, kao također utemeljitelj nove škole u upotrebljavanju mramora, kojoj, što se mekanosti i nježnosti tiče, prvenstvo nad svimi ostalimi ide. Među njegovimi najboljimi umotvori broje se: jedna stojeća grupa Amora i Psihu predstavljajuća, i Heba, koja udivljenje svih znalaca probudi. U toj vrsti, to jest u vrsti nježnosti i umiljatosti, nije ga još nijedan umjetnik dostigao kamo natkrilio, iste stare Grke ne iznimajući, to jest na koliko iz ostanaka njihovih umotvora suditi možemo. Kip cara Napoleona također je divno djelo. Nije moguće sličnost značajnije i zajedno čistije u starinskom junačkom smislu idealizirati. U toj vrsti ne ima ništa izvrsnijega na svijetu. On je također iz starinskoga junaštva građu uzimao za svoja djela, nu to mu nije tako za rukom pošlo, kao nježni predmeti, premda je i u ovoj vrsti mnogo izvrsna stvorio. Osobito hvali se gorosrasna grupa, predstavljajuća Tezea, kako Centaura ubija, koja se u Bečkoj pučkoj bašči u zdanju nalazi, koje je za tu svrhu polag pravog Tezeovog hrama sazidano.

¹² (20) *I od Paladija zidine smione*

Paladio (Andrea), glasoviti talijanski gradilac (Baumeister), rodio se je godine 1518, u Vičenci a umro je 1580. kao gradilac mletačke republike u svojoj domovini veoma što-

van. Poglavitito on je bio, koji je u 16. stoljeću kroz razmatranje starih rimskih umotvora, koji se u Italiji u podrčinah nalaze, novi vijek za građarsku umjetnost stvorio. Među mnogimi veleljepnima zdanji, koja su polag njegove osnove i pod njegovom nadzornošću na ures Italije podignuta, najveći njegov umotvor je olimpsko kazalište (Teatro degli Olimpici) i glavni dokaz njegovoga velikoga duha, kojim je svoje rodno mjesto Vičencu uresio. Mleci mu imaju također većom stranom svoja najljepša zdanja zahvaliti, među koja se broje osobito blagovalište svetoga Đorđa velikoga (Refettorio di san. Georgio maggiore) i crkva istog imena, koja je pravom glasovita radi veleljepne prostote i neravnjivog suglašenja svih njezinih strana. Mestre, Udine, Feltre, Padova, a osobito njegov zavičaj Vičenca, ponose se također njegovimi divnim djelima. U posljednjem mjestu nalazi se također njegova po njemu sazidana kućica.

¹³ (43) *Okolica carstva Plutonova*

Pluto, bog podzemlja i pakla kod Grka i Rimljana, carstvovao je polag basnoslovja vrh žalosnih neplodnih predjela. Takov je bez svakog pretjerivanja naš Maraton. Niti pupoljka od života, sve golo, kao da ga je kakva nagla poplavica do posljednjeg praška oplakala. Mjesto ploda leži kamenje na kamenju, što je narodu k priči povod dalo, da je gospodin Bog s neba na tom polju na nevjerne Tatara kamenje pobacao, da ih za njihove grijehe kazni.

¹⁴ (46) *Našeg roda to je sveta Meka*

Meka je mjesto u Aziji, gdje se zemaljski ostanci turskoga sveca Mahomeda čuvaju, i kako ne štedeći troškova i muka pobožni Turci putuju, da se na grobu toga izvanrednoga muža poklone i u vjeri koju je on učio i utemeljio utvrde. Takovi putnici zovu se hadžije. Slični putevi nisu odviš. Još kao dječak znao sam, da su Tatari od naših praotaca na Grobničkom polju pobijeni bili, zatim sam više puta o tom junaštvu čitao i mislio, nu nikada nisam tako od velikoće toga čina dirnut bio kao onda, kada sam na to polje stupio! Velika je misao: polje, koje sada moja noga gazi, to je ono polje, gdje su moji praoci najvećeg i najmoćnijeg neprijatelja kršćanstva i prosvjećenja uništili; na tom polju su oni pokazali, što je šaka odvažnih slobodnih ljudi kadra učiniti, kada s njimi samo sloga vlada; na tom polju radilo se je o tom: da ugarsko kraljevstvo propadne zauvijek, ili da se opet digne. Hrvatski mač nadvlada, i ugarsko kraljevstvo dignu se opet iz svojih razvalina. To čuvstvo opisati se ne da, to je sve moguće, to je sveto! Doduše ovo polje zaslužilo bi prosti ali gorostasni spomenik, kao što je bio čin, koji se je jednom na njemu zbio, da se svaki putnik spomene, da je sveta zemlja koju gazi! To su učionice narodnosti, narodnog ponosa, junaštva - i vrijedne najvećih žrtva!

¹⁵ (50-51) *Batu-kanu kameni su ovi
Strašni bili stupi Herkulovi*

Herkulovi stupi zvali su se ona dva stupa, od kojih se kaže, da ih je Herkules podigao na bregovih Kalpe i Abyla s obodvih strana mora tijesnog (Meerenge), koje od njega ime nosi i među Europom i Afrikom nalazi se (Gibraltar), kao na znak, da je tamo granica svih putovanja prema zapadu, to jest da se dalje putovati ne može. Do tuda, ne dalje.

¹⁶ (93) *Ta, koja ga goni, to je Zlatna horda*

Zlatna horda - tako se zovu u ruskoj dogodovštini kipčaćki Tarari, pod kojima je čitavi Kipčak bio, to jest zemlja Polovaca od bregova Dnistra do Urala, od Crnoga i Hvalinskoga mora do vorskleske zemlje, gdje Hoper ističe i Kama utiče. Njihova glavna moć bila je na astrahanskih pustarah, koje su za skitajuće se narode (nomade) kao stvorene. Tu na bregovih Ahtube, šezdeset vrsta od ušća Volge, sazidao je Batu-kan za se grad Saraj, otkuda je on sa svojim prvim potomstvom Rusijom vladao u ime velikoga kana, koji je svoju stolicu duboko u Tatatskoj među rijekama Orhon i Tamir u gradu Karakorum imao i kao nasljednik Džingis-kana nad čitavim mongolskim svijetom gospodovao, imenovao kanove različitih horda (čopora), od njih račun tražio vrhu upravljenja predobitih država, imence vrhu skupljenoga harača, i sam daćâ ispisivao. Zavisnost posebnih kanova od velikog kana nije dugo trajala. Carstvo Džingis-kana moralo je brzo propasti, jer je sastajalo iz bezbrojnih inoplemenih naroda, koji su na neizmjernom prostoru živjeli, i nijednim drugim vezom izvan straha skopčani bili nisu. Kanovi Zlatne horde bili su zatim dugo vrijeme najmoćniji i proizilazili su iz krvi Džingis-kana. Njihov početnik bio je Batu, koji je Rusiju podjarmio, Ugarsku razorio, nu na Grobničkom polju od Hrvata uništen bio. Za njim stupio je na sarajsku stolicu njegov brat Benkaj, koji je u Rusiji daću od svake glave uveo. I tako je gospodovao jedan za drugim od te obitelji nad Rusijom, dok se ona pod Ivanom III. velikim moskovskim knezom od toga okrutnoga jarma ne izbavi. Zlatna horda vladala je Rusijom 237 godina i ruski knezovi morali su k njoj u Saraj svake godine putovati i klečeći kanu harač prinositi; u suprotnom slučaju srtali su divji ti zulumčari s vatrom i mačem u Rusiju i palili i ražali su koliko su mogli. Za da zemlju svoju od konačnoga uništenja obćuvaju, bili su prisiljeni vladaoći njezini velike harače plaćati, ali i to ih uvijek ćuvalo nije od naprasnog tatarskog navaljivanja i strašnoga plijenjenja; jer kada se bi kojem kanu uzvidilo, ne gledeć na danu riječ, napao bi u te nesretne krajeve, iz kojih se ne bi prije vratio, dok ih ne bi sasvim poharaćio. K tomu još dođe slavjanska stara nesloga; mjesto da se svi knezovi proti općem neprijatelju slože, jedan se je s drugim kockao, i da brže svoga protivnika uništi, s pokloni se je k Zlatnoj hordi utjecao, koja samo na priliku vrebaše, da Rusiju sasvim oslabi, i pod kabanicom pravice šiljaše bezbrojene čete, koje su sve moguće okrutnosti činile. Čuditi se moramo, da je Rusiji poslije više nego dva vijeka takovoga okrutništva, još toliko sile ostalo, da se je napokon od toga jarma sopstvenom mišicom izbavila i tako brzo opet okrijepila i proćvala!

¹⁷ (103-104) *Pala zgrada: hram Svetoga kralja,
Kup pepela: Zagreb, grad još malo prije*

Dogodovština kaže, da su Tatari ne samo vaš ondašnji grad Zagreb, koji je po svoj prilici većom stranom iz drvenih kuća sastajao, do temelja razorili, nego i istu čvrstu crkvu Svetoga kralja porušili. Na koliko je pri toj prilici gorostasno zdanje toga hrama patilo i koje su zidine od onog vremena do sad u cijelosti svojoj ostale, dokazati se ne može, nu toliko iz dogodovštine znamo, da još sto godina poslije tararskog nasrnuća ova veleljepna crkva bez krova osta, premda ju odmah poslije uništenja Tatara na Grobničkom poju zagrebački episkop s pomoću svih plemića iz njezinih podrtina podizati začu; a i čini mi se, da još i sada nije potpuno u onoj slici, koju će bit imala prije navale barbara, jer pri razmatranju zgrade očevidno vidi se, da bi se polag osnove dva turnja nad njom dizati morala, gdje se nasuprot sada samo jedan nalazi. Valjda osiromašeni naši pradjedi u stališu bili nisu i drugog podići.

¹⁸ (107) *Vječna slobod nek ti bude plata*

Stari varoš Zagreb, kojega su Tatari porušili, nije bio slobodan kraljevski grad, tek poslije njegovoga razorenja izdao je Bela IV. kraljevsko pismo, u kojem govori: "Ako se nađu ljudi, koji bi se na brdu Grič, koje se diže nad razorenim negdašnjim mjestom Zagreb, odvažili varoš sazidati - da će slobodu građansku dobiti i sami sebi pravice osnovati moći". (Valjda velikih zasluga radi nekadašnjih stanovnika ove okolice, koji su Belu IV. vjerno primili i njegov bijeg tako krepko podupirali.)

¹⁹ (109) *Zlatan pečat stavi, pisaru, na liste*

Slobodan list grada Zagreba ima zlatan pečat (bullam auream). To odlikovanje malo koji grad u Ugarskoj ima. Opet novi dokaz, na koliko je Bela IV. tomu mjestu nagnut bio i da je pomoć, koju je on u svojoj nesreći od njega primio, sjegurno važna i krepka biti morala.

²⁰ (117-128) *Dragoš,*

bio je zapovjednik vojske hrvatske u Zagrebu, čovjek hrabar i vjeran svomu vladaocu. Kada se nije mogao proti ogromnoj množini Tatara dulje u Zagrebu držati, povuče se natrag sa svojim ostalimi vojaci, sjedini se s pratnjom Bele IV. - i praćase ga do Grobničkog polja, gdje je hrabro za slobodu svoje domovine i za krunu ugarsku vojevao. Kažu,

da je to pradjed presvijetle grofovske obitelji Draškovića, koja je do najnovijeg vremena velikih muževa porodila.

²¹ (139-140) *Sve se smije, kad ranjenik kuka,
Sjedoglavci, muži, djeca, žene*

Svi pisaoци slažu se u tom, da izvan Huna okrutnijih krvoloka ne bijaše u Europi, nego što su Tatari pod Batu-kanom bili. Ne ima muka, pod kojima njihovi sužnji stenjali nisu. Cvil tih nesretnika bila im je raskoš. Žalibože, gola je istina, što gori naznačeni stihovi o njihovom nečovječju kažu.

²² (185) *Ha! Krdžali, itd.*

Krdžali je tatarska riječ, koja toliko znači, kao vitez, junak, delija... Najveći junaci u tatarskoj vojsci zvali su se krdžalije, kao što ih i sada Turci zovu. Jao onoj zemlji, koja u ruke krdžalijam pade!

²³ (221) *Tako mi mog djeda, slavnog Džingis-kana*

Čučaj, sin Džingis-kana, bio je otac Batu-kana, utemeljitelja Zlatne horde. Džingis-kan bio je najveći haradžija, koji je ikada na svijetu živio. On je bio sin nekog mongolskog poglavice, koji je nad 30-40 obitelji gospodovao, ali Tatarkanom, koji su onda ishodnom Tatarskom i čitavom sjevernom stranom Kine vladali, harač plaćao. Rodio se je 1163.-1164. god. poslije Krista, a umro je 1227. 24. augusta u 66. ljetu svoje dobe a 52. svoje vladave. Sva su mu poduzeća za rukom pošla. On je bio ljubimac sreće, i dobivao jednu državu za drugom. Zemlja, kojom je pred svojom smrću vladao, dulja je bila nego da bi je za 1500 sati moguće bilo proći. Život toga okrutnoga pljenitelja stajao je čovječanskom rodu najmanje pet do šest milijuna duša obojeg spola i svake dobe. Izvan toga je uništio neizmjernu množinu spomenika umjetnosti i dragocjenih rukopisa, koji se u gradovih Balk, Bokhara, Samarkand, Peking i više drugih nalaziše. Zakopali su ga s velikom svečanošću blizu njegovog rođenog mjesta pod jednim drvetom, koje se je odlikovalo svojim ogromnim granami. On si je to mjesto sam izabrao za svoj grob.

²⁴ (232) *Množ taljiga s djecom za njim škripa*

Tatari su sa sobom u boj žene s djecom vodili, koje su se u taljigah za vojskom vozile. Kod Tatara još i sada navada nije točkove njihovih taljiga i kola mazati, zato je već po škripanju znati moći, ako ih čovjek i ne vidi, da se oni voze. Kad ih tko upita, zašto ne mažu točkova? Odgovore mu: "Mi nismo kukavice, da bi se pred svijetom sakrivali; kota treba da škriplju, da svijet zna da se na njih junaci voze."

²⁵ (236) *Gdje kucaše muško srce u nevjesta*

Solin (Salona) bio je neizmjereno velik grad, prije nego što su ga Rimljani Ilirima oteli bili, ali i pod rimskom vladom bio je to velik i ugledan grad; sada je pako siromaško seoce, u kojem je vidjeti malo tragova njegove nekadašnje sjajnosti. Ono malo, što je uteklo okrutnosti sjevernih naroda, koji su taj veleljepni grad razorili, uništila su sasvim posljednja dva stoljeća. U netištenoj vijesti o Dalmaciji Giambatiste Giustinijana, koja je oko polovine 16. stoljeća pisana, nalazi se, kako je taj grad još za njegovo vrijeme izgledao. On kaže: "Na velikoću i veleljepnost grada Solina može čovjek suditi iz svodova i lukova veličanstvenoga kazališta, koji se još sada vide; iz velikih komada finoga mramora, koji po okolini rasipani leže; iz lijepog mramornog stupa, koji još stoji, kako kažu, gdje je prije oružnica stajala; iz prekrasnih svodnih lukova, koje visoki mramorni stupovi potpiraju, vrhu kojih se je vodovod pružao, koji je iz Solina u Split išao. Još se vide različite razvaline i ostaci velikih palača i mnogih lijepih mramornih komada, na kojih čitaju se još starinski napisi; ali zemlja, koja se je malo po malo podigla, zakopala je najstarije i najvrednije kamene."

Stanovnici sela, koje se je diglo na razvalinah Solina, kopaju još dan današnji napise i važne spomenike iz zemlje; ali njihova prostoća i skupoća tako su velike, da vole sve razbiti i pokvariti, nego za primjernu naknadu zamijeniti ih.

Ovaj grad je bio već u ono doba Rimljanom potvrđen, kada su još drugi Iliri s Rimljani rat vodili. To jest za vrijeme Cezara. Solin je bio tomu velikomu mužu osobito nagnut. I kada je on svoga vođu Gabiniusa s 15 kohorta i 3000 konjanika u Iliriju poslao, a od slobodnih stanovnika tih krajeva sasvim pobijen bio, primi taj grad gostoljubivo sred svojih zidova bjegunca Gabiniusa s nekoliko svojih nesretnih drugova, jer veća stran njegove vojske ostala je mrtva na bojištu. Ono vrijeme prepirao se je Cezar s Pompeom za vladanje svijeta, zato je Markus Oktavius zapovjednik flote Pompeove navalio na Solin, kao na grad koji je Cezaru Pompeovom protivniku potvrđen bio, i on ga bi sjegurao oteo i sve Cezarijance, koji bi se tamo nalazili, uništio bio, da ga nisu hrabre Ilirke obranile. Na taj događaj preteže se stih: *Gdje kucaše muško srce u nevjesta*. U gluho doba obuku se ove u crno i izidu s gorućimi bakljama u ruci iz grada, i uprave se put tabora Pompejanaca, gdje se straže uplaše misleći, da su srde iz pakla izišle, i uteku, zatim upale te junakinje neprijateljski tabor i predaju spavajuće i od straha umiruće vojnike svojim mužem, koji su ih oboružani slijedili, da pogube svekolike. Cijeli tabor i sve lađe dođu tako u ručke Cezarijanaca.

²⁶ (239-240) *Žudno pruža u mramorne stijene,
Od orijaškog svijeta koje su ostale*

Pol sara puta od sela, gdje je nekada grad Solin stajao, vide se još i sada ogromne zidine zdanja Dioklecijanovoga, kojim se još sada putnici čude. Veća stran grada Spljeta (Spalato; riječ pokvarena od Palatium, to jest Palatium Diocletiani) nalazi se u okružju ostalih zidina toga orijaškog zdanja, koje je samo car sazidati mogao, koji je cijelim onda poznatim svijetom vladao. Današnji dan ne imamo ni pravog ponjatja o takovih zdanjih, a ni o junaštvu vitezâ onih vremena - koji su u svemu što su radili, bilo to dobro ili zlo, orijaši bili!

²⁷ (244) *Nadoladanja sama sebe primjer proi*

Dioklecijan (Dukleš) Jovius nazvan, rodio se je u Dalmaciji od ilirskih roditelja, koji su siromaški seljani bili, stupi u ilirsku vojsku i svojim bistrim duhom i junaštvom tako očara svoje drugove, da su ga za rimskog cara izvikali, i rimsko starješinstvo potvrditi ga prisiljeno bijaše. On je bio jedan od najsretnijih i najvećih careva koje je Rim ikada imao. On je bio hrabar vojnik, mudar vladalac i ljubio je znanosti i nauke. Pod njegovom vladom bilo se je Rimsko carstvo osobito raširilo - pak ipak je znao te nebrojene množine u uzdi držati. Što ga pako nad svimi poznatimi vladaoci diže, to je, da je on na toliko sveopću slaboću sjati i gospodovati nadvladao, i onda kada je najmoćniji bio svoju čast - tj. gospodstvo nad cijelim svijetom - svojevolumno položio, u svoju se domovinu Dalmaciju vratio, tamo onaj ogromni grad sazidao i u tišini odaljen od svijeta, kopanjem i obrađivanjem svoje bašče zabavljajući se zadovoljan živio. Glasoviti Fortis u opisu svojega putovanja po Dalmaciji kaže o tom velikom mužu među ostalimi slijedeća: "Bez sumnje ljubav k mudroljublju i može biti zdrava politika bila je uzrok, da se je u samoću Dioklecijan zakopao. Živio je deset ljeta mirno u Saloni i može biti bi dulje živio bio, da ga Konstantius i Licinius uznemirivali nisu. Usprkos svemu onomu, što su kršćanski spisatelji zla o njem pisali i jedan od drugoga ispisivali, moramo priznati, da je prekrasnih vlastitosti imao, da su ga njegove zasluge a ne krv sugrađana carom načinile, i da je poslije dvadesetogodišnjeg gospodovanja najveći primjer čovječanske umjerenosti dao, koji ikada svijetu podan bijaše. Ja držim za veliki dokaz Dioklecijanovih zasluga, što ga Julijan u svojih Carevih hvali, koji njega sjegurno poštedio ne bi, da je uzrok kuđenju našao."

²⁸ (248) *Gle mjerila činom od onijeh dana*

Podrtine zdanja Dioklecijanovog, sred kojih se nalazi veća stran grada Splita, napunjuje nas udivljenjem isto tako, kao Koloseum u Rimu a Amfiteatar u Veroni; obje te zgrade ostanci su iz gorostasnih rimskih vremena. Nam se posred ovih ogromnih razmjera čisto neobično čini. Naš ukus je istančen, rimski je bio veličanstven. Ne bi li iz njega na duh i junaštvo njihovo zaključiti smjeli? Priklonosti ravnaju se polag naravi duševne moći čov-

jeka. Drobnoj djeci sve se tim više dopada što je manje i drobnije, a odraslom čovjeku čim je veće i gorostasnije!

²⁹ (250) *Koji svijetom drmahu nekada*

Stari Iliri bili su mogućan narod, dok su još za se bili, više puta svijet drhtati činjahu; Macedonija i mnoge druge države morale su im harač plaćati. Aleksandru Velikom tek za rukom pođe predobiti ih; ali oni su pod njegovom vladom baš najveću slavu stigli - i reći se može, da su svijetom drmali, jer oni su bili jezgra vojske Aleksandrove, kojom on svijet preoblada. Po njegovoj smrti odmah su se opet izbavili i mogućni postali. Osobito bili su oni sretni na moru - i isti rimski trgovci morali su im harač plaćati, da ne budu uznemireni, dok pod ilirskom kraljicom Teutom Rimljani boj s Iliri ne započnu. Rimska moć je bila prevelika već u ono doba, nego da bi se i najjači narod, ako mu tajnosti taktike poznate nisu bile, toj orijaškoj sili suprotiviti mogao; ali ipak trebalo je sto krvavih ljeta, dok ih Rimljani nadvladaše. Pod rimskom vladom bili su Iliri najhrabriji vojnici njihove vojske i tako mogućni, da su svoje vođe na carski prestol dizali, i tako Rimom a kroz njega cijelim svijetom vladali; jer od rimskoga cara Maksimi(lija)na počemši do uništenja rimske vlade po barbarskih narodih svi rimski carevi bili su ili pravi rođeni Iliri ili poiireni vođe ilirske vojske.

³⁰ (263) *Uza nj idu tri srijemska brata*

Dogodovština onih vremena spominje tri brata, od srijemske plemićke kuće proishodeća, imenom: Kres ili kako ga drugi pišu Kreč, Kupiš i Rak; oni su kralja svikuda pratili i svojim hrabrošću mnogo k pobjedi Tatara sudjelovali.

³¹ (264) *Zagrepski vladika*

Ono vrijeme je bio u Zagrebu episkop (vladika, biskup) imenom Stjepan Babonik. On je vodio polag običaja onog vremena isto tako dobro mač, kao što je bio vrijedan duhovni pastir. Kad je nesretni Bela IV. prisiljen bio Zagreb ostaviti i na dalmatinske otoke pred okrutničkim svojim neprijateljem uteći, taj ga je slijedio i pomogao mu je činom i savjetom. On je bio također jedan od onih muževa, koji su krepko sudjelovali k izbavljenju naše domovine i k opetutemeljenju ugarske krune.

³² (264) *I knez Dragoš slavni*

Vidi primjetku pod brojem (117-128).

³³ (267) *Put Osora itd.*

Osor (ralijanski Osero), dalmatinski otok blizu Krka. U ono vrijeme vlastitost slavne obitelji Blagajske.

³⁴ (273) *Nu gdje prši crna i bijela zastava?*

Na šatoru Tatarkana vijala se je uvijek zastava (barjak) od crne i bijele svile. To su bile narodne boje Zlatne horde.

³⁵ (278) *Velebita stijene da prevali*

Velebit je ona velika gora, koje najvišji vrh današnju Hrvatsku od Dalmacije dijeli. Hrvatska strana toga brda šumami je obilato pokriva, gdje je nasuprot dalmatinska sasvim gola.

³⁶ 279) *Bozi Hada itd.*

Had toliko znači, kao pakao - prebivalište smrti. Ta riječ je kod našeg naroda poznata; je 1' pakao prava slavjanska riječ - to ne znam - toliko samo znam, da je s grčkom riječju *hades* ili *adis*, koja to isto znači, veoma srodna.

³⁷ (293) *Pod bedemi Kliša, nedobitna grada*

Kliš (Klisa) kod Sapljeta (Spalato); sa desne strane rijeke Jadrana (Hyader) diže se brdo, na kojem se tvrđa Kliš imenovana nalazi. To je bez sumnje onaj isti grad, koji se je u staro vrijeme polag Dionija Kasija Anderium a polag Pliniusova Mandetrium zvao; jer čitavi opis ležaja stare tvrđe tako nazvane sudara sa sadašnjim Klišem. Plinius kaže, da je Mandetrium za svoje vrijeme glasovita tvrđa bila - i od prevelike važnosti u vrijeme rata. To je ona u novijih vremenih bila, i mora to uvijek biti, kad se u Dalmaciji rat vodi, jer leži na

uskom i važnom prolazu. U tom gradu nalazila se je kraljica sa svojom djecom, kad su Tatari u Dalmaciji haračili. Dvaput su na grad nasrnuli, ali hrabro su odbijeni bili od crkvenika (vrst duhovnih vojnika), koji su taj grad branili. Poslije toga otide kraljica u Split, gdje i umre prije nego sreća i hrvatsko junaštvo njezinom suprugu krunu povrati.

³⁸ (329) *Tako leti čopor prek Skradina, preko Knina*

Skradin, talijanski Scardona, i Knin, gradići su dalmatinski na Krki.

³⁹ (344) *Kim ga kasni ruka jednog Slavjanina*

Riječ je, da je Batu-kan, kao dijete jošte od dvanaest godina, s jednim čoporom Tatara u Rusiju navalio - ali protjeran bio, kojom zgodom upali ga neki Rus kandžijom po čelu tako zdravo, da mu kroz čitavi život brazgotina od tog udarca osta. Kažu dalje, da se je on onda zakleo na ruskom narodu osvetiti se, i držao je svoju zakletvu, jer ga je podjarmio, i kod njega ono strašno oruđe kaznenja uveo, koje se kandžuk ili knuta zove, i koje žalibog još sasvim ukinuto nije. Još se kaže, kada se je rasrditi znao, da mu se uvijek ta brazgotina upali, koja je onda kao krvavi potez na čelu izgledala, i to je bila navjesnica strašnih okrutništva.

⁴⁰ (359) *Na Moskovsku... na Šajevo polje*

Tatari su pod Batu-kanom u moskovskoj zemlji sretno vojevali. Mnogi krajevi Rusije podložili su mu se, kad su tamo čuli da se približava. - Toliki strah je pred njegovimi zastavami letio. Na Šajevom polju pako - potukao je Batu-kan mađarsku vojsku tako, da Bela IV. nije bio u stališu druge vojske više sakupiti - nego u Hrvatsku uteče ostaveći svoju kraljevinu Tatarom na plijen, koju su ju skoro sasvim uništili.

⁴¹ (364) *Drugaricu uz Dunaj i po Sjeveru*

Čvrsta vjera u nedobitnost i sreću bila je drugarica Batu-kanove horde dok je ona u Ugarskoj (uz Dunaj) i u Ruskoj (po Sjeveru) vojevala. - Ona nije nijedne bitve izgubila bila, dok u Dalmaciju ne dođe, gdje ju sreća ostavi i s njom zaufanost u nepredobitnost, koja ju je do onda tako hrabrom činila.

⁴² (370-371) *I na Krku, gdje crnu odjeću
Svijet obuče plaćuć ljudsku sreću*

Krk (tal. Veglia), otok u Dalmaciji, prinadležeći negda mogućnoj obitelji Frankopanovića, znatan je osobito zato, što se svi njegovi stanovnici u crno odijevaju. Na njih je sve crno od glave do pete - i tako obučeni idu može biti već više tisuć godina, jer starogrčki spisatelj Skimnos Kios, koji je dugo već pred Isukrstovim rođenjem pisao, govori o stanovnicima otoka dalmatinskog Korykte (Krka), da njegovi stanovnici sasvim crno obučeni idu, i kako on kaže zato, što je Faeton sunčanimi kolicima na njegovom. Tako su se dakle onda nosili i tako se današnji dan nose. Nije li to važan dokaz, da su stari Iliri Slavjani bili i on isti narod, koji je sada, kad su se tjak tako nosili kao i današnji stanovnici ovih krajeva? Da se na Krku ilirski govori, to svaki zna; a da njegovi stanovnici nisu pravi potomci onih starih Ilira o kojih Skimnos Kios govori - bi li se oni tako nosili? Ili je može biti crna boja tako lijepa, da su ju toga radi primili oni, koji su stare Ilire sve do posljednjega poklali; jer kamo ih, ako nisu Slavjani bili, kada se u krajevima gdje su oni stanovali samo slavjanski govori? Izvan toga znamo, da Hrvati i Srbi na otoke dalmatinske nastanili se nisu. Otkuda dakle tamo Slavjana, ako stari Iliri, koji su na njih stanovali, Slavjani bili nisu?

⁴³ (377-378) *I veselo bogat Frankopan otvara
Nakrcane blagajne, hambare*

Frankopani grofovi od Krka, Senja, Tršca i Modruše, bili su jedna od najznatnijih obitelji hrvatskih. Oni su se u talijanskom i latinskom jeziku pisali Frangopani i to je dalo povod, da su ih mnogi za Talijane držali; nu ovo dokazati nije moguće, tim manje što su se sami u najstarije doba pisali Frankopani, to jest Pan Franko ili gospodin Franjo, a poslije su po običaju našeg naroda, koj rado svoja imena na mađarski, njemački, talijanski prevraća, i oni svoje na Frangepani preobratali. Toliko o njihovom imenu. Šta se pako njihovih zaslug za domovinu tiče, izvan mnogih drugih slavni čina, oni su najviše tako novcem kao junaštvom k uništenju Tatara pripomogli, a poslije boja Belu IV., darovavši mu osamdeset hiljada zlatnih dukata, odvedoše u Ugarsku na stolicu kraljevsku, s koje bijaše od Tatara protjeran.

⁴⁴ (383) *Blagaj*

Blagaji, po talijanski *Orsini*, bili su mogućna primorska obitelj - koji su poslije u Kranjsku prošli i uzeli njemačko ime *Weisenstein*.

⁴⁵ (383) *Šubić*

Šubići bili su grofovi od Ostrovice i Brebira u okružju zadarskom. Oni su svoje ime promijenili, kad su iz Dalmacije, koju su Mlečići preoteli bili, u Hrvatsku preselivši se, od ugarskog kralja dobili imanje *Zrin* u drugoj banskoj regimenti, od kojega su se zatim naški Zrinjski a mađarski Zrinji nazvali. Da od ove obitelji ugarski Leonidas proishodi, saviše je kazivati.

⁴⁶ (383) *Pleme Karlovića*

Karlovići, od Talijana *Torquato* nazvani, bila su velika i bogata primorska gospoda, i saždali su mjesto *Karlobag* (Caroli pagus - Karlovo selo), koje od njih nosi ime.

⁴⁷ (396) *U boj stupa David protiv Golijata*

Komu nije borba Davida s orijašem Golijatom iz Svetog pisma poznata? On je bio još dječak, kada je oholost toga gizdelina kaznio. On ga obali kamenom i zatim mu glavu odsječe.

⁴⁸ (398) "*Na nj il š njimi*" na štit *kâ* naslika

Stari Špartanci imali su na svojih štitih naslikane ili napisane slijedeće riječi: η ταυταν η επι ταυτας to jest: *na nj ili š njimi* - što će toliko kazati: *ili da na njih (na štite) padnu ili da se š njimi* (štitovi) kao dobitnici vrata.

⁴⁹ (399) *Ta ne pita za broj protivnika*

Poznato je iz dogodovštine, da stari Špartanci nisu nikada pitali, koliko ima vojske u neprijatelja, nego: gdje su neprijatelji? I nasrtali su na njih, natkrilili ih oni brojem stogubo. Duša je hrabrost, broj tijelo - to za ništa nije, ako ga ushićenje za slobodu i dom ne oduševljava!

⁵⁰ (400) *Deset hiljad samo bi na Maratonu*

Maraton je ime polja, na kojem su Atenijanci pod vojvodstvom Miltijadesa nebrojene perzijanske čete hametom potukli. Grka pri toj zgodi ne bijaše više, nego deset hiljada; ali vatra ljubavi prama domovini i slobodi grijaše njihove grudi, gdje je nasuprot vojska perzijanska sastajala od samih robova... Jedna slobodna mišica više vrijedi nego cijele čete plaćenih sluga!!

⁵¹ (409) *Kocke prše crvene i bijele*

Hrvatski grb ima na bijelom polju crvene kocke.

⁵² (410) *Po pitomu Vinodolu veće*

Vinodol zove se onaj komad zemlje ugaako-hrvarskog primorja, koji se od Kraljevice (Porto ré) do ogulinske regimente proteže, ime pako svoje ima od mnogog vina, koje tamo rodi. U staro doba spadao je i Grobnik, i Trsat, i Bakar, i Hreljin s Kraljevicom na Vinodol, a s druge strane Ledenice, selo koje danas pod granicu spada. To su sva imanja frankopanska bila.

⁵³ (412) *Rek bi da se na pir svati sele*

Meni je stari neki vojnički časnik pripovijedao, da je kod hrvatskih i mađarskih regimenta u vrijeme rata služio, i priliku imao narav ovih naroda proučiti. Kada se je Hrvatom navijestilo, da je neprijatelj blizu, svi započnu pjevati junačke narodne pjesme - gdje nasuprot Mađari u tom slučaju zamuknu i udube se u misli.

⁵⁴ (413-414) *U bojnih Hrvata navada je stara*
- Znak dobrote - pjet u svakoj zgodi

Da Slavjani rado pjevaju - to je svijetu od nekada već znato; a tko je nešto samo u njihovo srce povirio, priznati mora, da je dobričnost glavni potez njihovog značaja. Pravo kaže Šiler:

Wo man singt, da lass' dirh fröhlich nieder,
Böse Menschen haben keine Lieder.

⁵⁵ (478-479) *Zanijemio junak lica blijeda,
Nepomično na poljanu gleda*

Bela IV. bio je starac od šezdeset godina, kada su Tatari na Grobničkom polju potučeni bili.

⁵⁶ (482-492) *Pred noge mu mrtoaca postave... - do
Krunu spase Ugrom, prosjećenje svijetu!*

Ja sam se ovdje narodne hrvatske priče držao, koja kaže, da je i Batu-kan u Hrvatskoj poginuo. Kao što sam čuo, još današnji dan zove se blizu toga polja neka draga - *Kaenova draga*, i kažu da je ovdje taj okrutnik ubijen bio.

⁵⁷ (497-498) *Groboslične sred poljane
Prvi put mi noga stane*

Godine 1836., kada sam se iz Italije vraćao - prvi put sam ovo polje vidio. Utisak, koj na mene to kamenje učini, bijaše dubok... i dao mi je povod k ovoj pjesni. Sve misli, koje me pri pogledu toga svetoga polja obužeše, ubilježih u moj dnevnik... iz kojeg se ova pjesma zatim rodi. Ona je dakle proizvod ushićenja... Ja nisam knjiga prevraćao kad sam ju pisao; zato ako gospoda historici koju pogrešku proti vremenu ili događajem smotre, neka oprostite. Ja sam samo ono na artiju metnuo, što mi je u pameti ostalo iz mojega djetinjstva o tom predmetu i što se mojem duhu baš onda ukaza, kada prvi put opazih grob Tatara.

⁵⁸ (529-530) *I u moju već sudbina
Grud udari ranu mnogu*

Kad se iz Italije kući vratih, ne nađoh ljubljene majke više žive - u mojem odbitku kolera ju s mojom ujom zajedno života liši. Također dozvoljeno mi nije bilo od sudbine uz smrtnu postelj moga oca stajati - on umre, kada sam u Gracu još filozofiju učio. Pokoj njihovom prahu!

RJEČNIK

alem (ar.) - dragi kamen

artija (grč.) - papir

at (tur.) - konj

babajko (tur.) - otac

baniti se - oholiti se

Bembo - venecijanska plemićka obitelj čiji je najistaknutiji predstavnik petrarkistički pjesnik Pietro Bembo (1470-1547)

Boromeo - Carlo Borromeo (1538-1584) - kardinal i svetac, istaknuti borac protiv reformacije

cipela - stopa, mjera za dužinu

častica - dio

čest - sudbina

ćorda (tur.) - vrsta turske zakrivljene sablje

dijeliti se - rastati se, odlaziti

dobitnik - pobjednik; *dobitan* - pobjednički

dogodovština - povijest, priča

Dolo - gradić blizu Venecije

dospjeti - proći, završiti

duvar (tur.) - zid

đipati - skakati

Faeton - u grč. mitologiji sin boga sunca Helija; zamolio je oca da mu dopusti da jedan dan upravlja nebeskim kolima, ali se - preslab za taj posao - srušio i gotovo zapalio zemlju

fenič - feniks, mitska ptica iz egipatske mitologije koja izgori u svome gnijezdu, te se potom ponovno rađa iz pepela; simbol besmrtnosti

Foskarin - Foscari, mletačka plemićka obitelj

Had - podzemni svijet mrvih u grč. mitologiji

hametom (tur.) - potpuno

hangir (tur.) - konj

hola - ohola

Hvalinsko more - Kaspijsko more (jezero)

ishodan - istočan

jestojska - jelo, hrana

jur - već

jurve - već

kami - kamen

Kandija - otok Kreta u Grčkoj

kolo - kotač, sprava za mučenje

krajcara - sitan novac u Austro-Ugarskoj
krdžali (tur.) - "krdžalijama su u 18. i 19. vijeku nazivani odredi naoružanih grupa, pripadnici neregularnih vojnih odreda, koji su bili plaćenici pojedinih velikaša-odmetnika i služili kao navalna konjica" (Škaljić, *Turcizmi*); dakle ne stoji Demetrovo objašnjenje da je riječ o tatarskoj riječi; riječ dolazi od grada Kirdža u današnjoj Bugarskoj

krizolit (grč.) - vrsta dragog kamena

lisjak - lisac

Marancan – Moranzani, mjesto u Italiji u blizini Mire (Venecija), poznato po Paladijevoj vili Foscari iz 1559. godine ("La villa Malcontenta")

Mira – grad u Italiji, između Venecije i Padove, poznat po vilama

nedobitnost – nepobjedivost

nepredobitnost – nepobjedivost

Noventa – Noventa Padovana, grad u Italiji poznat po brojnim vilama

novine – novosti, vijesti

obaliti – oboriti

optršen – svezan

pala (tur.) – kratki široki mač

Paladio – Palladio, Andrea (1508-1580), talijanski renesansni arhitekt, jedan od najvećih arhitekata uopće (Villa Rotonda i Teatro Olimpico u Vicenzi, crkve San Giorgio Maggiore, Il Retentore i dr. u Veneciji)

Palmira – antički grad u Sirijskoj pustinji, bogato središte karavanske trgovine, danas u ruševinama

parip (grč.) – konj

Pavle Veroneze – Paolo Veronese (1528-1588) – glasoviti venecijanski kasnorenesansni slikar

pijaceta – Piazzeta di San Marco, dio trga Sv. Marka u Veneciji koji spaja glavni dio tog trga s morem, pored Duždeve palače; sam trg Sv. Marka naziva se Piazza, Trg

Pisani – talijanska aristokratska obitelj Pisano

pjet – pjevan

plandovanje – odmaranje, besposličarenje

plav – brod, lađa

počim – dok, budući da

poduzeće – pothvat

polag – pokraj, pored

ponjatje – pojam

predobiti – pobijediti

prika (čaša) – žestoka

prošnja – molba

skudost – oskudica

Slavjanin – Slaven

smeća – smutnja, nemir

stališ – stanje

stogubo – stostruko

Strà – grad u blizini Venecije, poznat po grandioznoj vili Pisani iz 18. stoljeća

svijetiti – svijetliti

svrža – grana

šerbet (tur.) – vrsta slatkog pića od meda

Šiler – Friedrich Schiller (1759-1805), njemački dramatičar i pjesnik

škret – grimiz, purpur, crvena tkanina

talambas (tur.) – vrsta maloga bubnja

tečaj – tijek

Ticijan – Tiziano Vecellio (1490-1576) – talijanski renesansni slikar, njegova djela predstavljaju najveći domet kolorizma venecijanske škole

Tijepolo – Giovanni Battista Tiepolo (1696-1770) – talijanski slikar, predstavnik venecijanske škole (rokoko), poznat po stropnim iluzionističkim freskama

trh (mađ.) – teret, breme

triš – triput

Tron – venecijanska aristokratska obitelj

vaj – jad

vas – sav

verige – lanci, okovi

vijek – nikad (uz negaciju)

Wo man singt, da lass' dirh fröhlich nieder „... (njem.) – Gdje se pjeva, tamo se pridruži, jer pjesme ne pjevaju zli ljudi

zaman – uzalud

zefir (grč.) – blagi topli vjetar, vjetrić, povjetarac

zreh – gledah (od *zreti*)

Zuanelli – Giovannelli, venecijanska aristokratska obitelj, graditelji vile iz 17. stoljeća u gradu Noventa Padovana